

KÜRESEL-KÜYEREL BİR ÇALGI: ELEKTRO BAĞLAMA

Ahmet GÜNDÜZ¹

Songül KARAHASANOĞLU²

¹ Öğr. Görevlisi, Dicle Üniversitesi, ahmetgunduz1@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1222-1850

² Profesör, İstanbul Teknik Üniversitesi, songul.kh@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3861-1088

Gündüz, Ahmet ve Songül Karahasanoğlu. “Küresel- Küyerel Bir Çalgı: Elektro Bağlama”. idil, 69 (2020 Mayıs): s. 875–885. doi: 10.7816/idil-09-69-11

ÖZ

Küreselleşme sürecinin etkisi ile 1960’ların sonunda müzik hayatımıza giren elektro bağlama, günümüze kadar ülke sınırlarını aşan küyerel bir ürün olmuştur. Elektro bağlama yetmiş yılı aşkın süre içerisinde hemen hemen müziğin tüm alanlarına nüfuz etmiş ve oldukça etkili, solist bir entrümana dönüşmüştür. Elektro bağlama, küreselleşme ile Türkiye’ye gelmiş olan elektrogitarda, yüksek ses şiddeti sağlaması için kullanılan manyetiklerin, yerel bir enstrüman olan bağlamaya monte edilmesiyle üretilmiştir. Anadolu Popun öncülerinden olan Erkin Koray tarafından yapılan bu değişiklik; bağlamanın kentli ve yeni bir versiyonunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlerleyen süreçlerde müzik teknolojilerinin gelişimiyle paralel olarak, bazı ses ve efekt cihazlarının elektro bağlamaya eklenmesi ile hızlı ve etkili değişimler geçirmiş ve bu özellikler de elektro bağlamayı tercih edilebilirliği yüksek bir enstrümana dönüştürmüştür. Elektro bağlama, teknolojik ve teknik anlamda sunduğu avantajlar sayesinde, Türkiye’nin kentsel ve kırsal alanlarında tertip edilen eğlence türlerinde vazgeçilmez bir sound sağlayıcısı olmuştur. Küreselleşme süreci ile dünya çapında gerçekleşen hareketlilik, son yüzyıl içerisinde hızlanmıştır. Özellikle teknoloji ile ivmelenen akış dâhilinde gerçekleşen ürün, bilgi, finans, insan, kültürel öğeler gibi unsurların yer değiştirmesi toplum ve bireyler üzerinde hissedilir derecede etkilere sebep olmuştur. Bahsi geçen akışlar sayesinde farklı kültür ve kültür ürünleri birbirlerinden etkilenecek yeni şekillerde var olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda elektro bağlamanın özellikle yerel alanlarda ve kısmen küresel çapta sebep olduğu değişimler, bu çalışmanın araştırma konusunu oluşturmaktadır. Çalışma, Etnografik araştırmaya dayalı bir yöntem içerisinde, gözlem ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılarak veri elde edilmesi yoluyla yapılmıştır. Elde edilen veriler, literatür taramasında ulaşılan ikincil veriler ile benzerlik-farklılık ilişkileri doğrultusunda bir araya getirilip yorumlanarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küyerelleşme, Yerel, Çalgı, Elektro bağlama

Makale Bilgisi

Geliş: 20 Ekim 2019

Düzeltilme: 15 Şubat 2020

Kabul: 3 Mart 2020

Giriş

Son zamanlarda küreselleşmenin ve finans destekçisi neo-liberal sistemlerin olmazsa olmazlarından olan özgür insan hareketliliği, Çin’de ortaya çıkan bir virüsün üç ay gibi kısa bir sürede dünyayı kasıp kavurmasına yol açmıştır. İnsanoğlunun doyumsuz şekilde sürekli olarak daha konforlu daha zengin ve daha vazgeçilmez olduğu bir hayat özlemi adına açtığı yolda hızla yayılan Covid19, birçok cana mal olmuştur. Çoğu aydının sürekli yerele verilmesi gereken değere dayanarak eleştirdiği, sermaye gücünü elinde tutan ve küreselleşmeden beslenen ulus ötesi aktörler, çoktan istediğine ulaşmış gibi. Çünkü insanlar, doğalarından kaynaklı yüceltmeye/yücelmeye doymayan benlikleri sayesinde ortaya çıkan odakta olma isteği doğrultusundaki paylaşımlarıyla; en harika, en iyi, en çılgın, en bilgin insan benim diyenler olarak toplum gerçekliğinden, kültüre kadar her şeyi değiştirmeye gönüllü, meraklı ve istekli küresel-küyerel aktörlerdir.

Küreselleşmenin üst düzeyde etkin olarak somut, soyut tüm alanları pazara çevirdiği günümüz Türkiye’inde, toplum tarafından kabul gören tüm müzik türleri, hızlı tüketilebilen popüler kültür ürünlerine dönüşmüş ve elektro bağlama adlı çalgı, bu türlerin çoğunda zaman zaman kullanılmıştır. Bu yönüyle popüler müziğin tüketildiği mecralardan biri olan Youtube, Dailymotion gibi küresel boyutta erişilebilen internet tabanlı video sağlayıcı uygulamalarda elektro bağlama/elektrosaz ismi taratıldığında; on binlerden milyona kadar izlenme rakamlarını bulabilen görüntülere ulaşılabilmektedir.

Türkiye özelinde üretim-tüketim ilişkileri içerisinde yer alan ve özellikle 1980’lerde popülerleşen arabesk müzik ile görünür olamaya başlayan elektro bağlama; Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcı olan 1914 yılında kıtaların kablolarla birbirine bağlanmasıyla ivmelenen (Hanagan, 2000: 67-68) küreselleşme (globalization) sürecinin etkisinde Türkiye müzik sahnelerine taşınmasıyla bağlantılı olarak vücut bulmuştur.

Söz konusu şekillenme/şekillendirme, 20. yüzyılda küresel ölçekte bir pazara erişmiş elektrogitarla birlikte Türkiye’ye giriş yapan manyetiklerin, bugün bağlama olarak tanınan enstrümana monte edilmesiyle elektro bağlamanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bahsi geçen manyetikler (bkz; Resim 2); akustik enstrümanların ses şiddetini yükseltme amacıyla, ilgili enstrümanın kapağına yerleştirilen, tel titreşimlerini elektrik sinyallerine çevirerek ses üreten sisteme yönlendiren elektronik bir cihazdır. Bu cihazın Türkiye’de yerel bir kimlik taşıyan bağlamaya monte edilmesiyle ortaya çıkan elektro bağlama, zaman içerisinde, sunduğu çeşitli kullanım avantajlarından dolayı kent ve kırsal bölgelere yayılarak, yereli etkileyen bir unsur halini almıştır. Kimi zaman farklı şekillerde oluşan eğlencelerin lokomotifleri olan bu çalgı, yerelde aldığı kalıcı pozisyon ile yerel müzik türlerini anlam-mekân dünyalarından koparmakla kalmamış, küreselleşmiş medya, bilgi ve teknoloji akışları içerisindeki yerini alarak, sınır ötesi düzeyde dâhil olduğu bu akış yoluyla, farklı müzik kültürlerini etkileme potansiyeline sahip, bağımsız bir değişkene dönüşmüştür.

Küreselleşme sürecinin etkisiyle Türkiye’de ortaya çıkan elektro bağlamanın, geleneksel müzik ve çalgılar üzerindeki etkilerini en belirgin örnekleriyle küreselleşme ve bu sürecin yerel üzerindeki etkileri sonucunda oluşan küyerelleşme bağlamında ele alınması, çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacıyla doğru orantılı olarak, kilit kavramlar olan küreselleşme ve küyerelleşme kavramlarının anlam ve etkileri, tarihsel gelişim süreçleriyle açıklanarak elektro bağlamanın sebep olduğu dönüşümler ekseninde kullanılmıştır. Bu açıdan Etnografik araştırmaya dayalı bir yöntem içerisinde, gözlem ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılarak elde edilen veriler, literatür taramasında ulaşılan ikincil veriler ile benzerlik-farklılık ilişkileri doğrultusunda bir araya getirilerek sunulmuştur.

2. Küreselleşme (Globalization) ve Küyerelleşme (Glocalization)

Latince kökenli; yuvarlak, küre anlamına gelen globus kelimesinden türetilmiş olan küreselleşme kelimesinin geçmişi, 400 yıl öncesine dayanmasına rağmen, 1960’larda kullanılmaya başlayarak 1980’lerden itibaren sıklıkla kullanılan bir terim halini almış ve sosyal bilimlerin alanında en çok kullanılan belirsizliklerle dolu bir kavram olma özelliği taşımaktadır (İçli, 2001: 163). Bu kavram; yeryüzündeki toplumların birbirine benzemesinin sonucu olarak, tek bir küresel kültürün ortaya çıktığı bir süreci ve toplumların farklılıklarını ifade ettikleri ve tanımladıkları bir durumu işaret etmektedir (Keyman, Sarıbay’dan Aktaran: İçli, 2001:163). Beck, (2000; 9) bir “dünya toplumu” anlayışı doğrultusunda, coğrafi olarak uzak toplumların birbirleri ile çok boyutlu ilişkiler ağı içerisinde iç içe geçmesi durumunu küresellik (globality) olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Virillio’nun (1991: 13), küreselleşmenin zaman-mekâna yönelik; “*burası ile orası artık anlamsız hale geldi*” ifadesi, küreselleşme sürecinin

yereller arası farklılıkların arasındaki çizgiyi ne denli belirsizleştirdiğini ortaya koyar.

20. yüzyılda artan ulus ötesi şirketler, sermaye birikimini artırmak amacıyla dünya ülkelerine açılarak, yerel olarak adlandırılabilir yeni pazarlarda ürünlerini pazarlamaya çalışmışlardır. Çoğu zaman pazarlarda karşılık bulan bu ürünler, sonraki süreçlerde liberal ekonominin sunduğu serbest piyasalarda rekabet ortamında yer almış ve. küresel boyutlardaki bu şirketler, düşmekte olan kar oranlarını yükseltmek adına, ürünlerini, pazarlandığı ülkeye, bölgeye, kültüre göre şekillendirme yoluna gitmiştir.

Küreselleşmenin doymak bilmeyen sermaye aktörleri son on yıllar içerisinde mallarını yerel pazarlarda geleneksel ürünlere çevirmekteler. Çocukluğumuzun bayram ziyaretlerinde misafirlere gümüş tepsilerde sunulan ulus ötesi şirketlerin sigaraları, "İftar sofralarının vazgeçilmez serinletici" Amerikan içecekleri, "bir alana bir bedava", "biri senin diğeri yanında getirdiğin arkadaşının" benzeri sloganlarla tanıtılan yiyecekleri 7'den 70'e tüm yaş gruplarının hayatında yerel anımsamalar geçmişe sahiptir Türkiye'de. Küresel pazarın, yerele yönelik ürün pazarlama baskılarının, yerelin aidiyetleri üzerinden yapılması olarak tanımlanabilecek yukarıdaki benzer faaliyetleri içerisinde barındıran süreçler de; Küyerelleşme/Glocalization kavramı ile araştırma hayatımıza girmiştir, böylelikle.

İçli (2001: 164), hayatımızdaki birçok şeyi değiştiren Küreselleşmeyi sadece ekonomik, siyasal, sosyokültürel yapıları değiştirmekle kalmayıp, kullandığımız kavramlara yeni boyutlar da eklemekte olan, dünya çapında mal ve insan hareketliliğinin artışı ve kültürel süreçte ortaya çıkan hızlı bir değişim ve farklılaşma süreci olarak tanımlar. İçlinin bahsettiği, "var olan kavramlara yeni boyutlar eklenmesi", küyerelleşme kavramının; bir bireyin kendisine ait alanda yaşaması ya da bilinen tarım tekniklerini kendi arazisine uygun şartlara getirerek kullanması anlamına gelen "dochakuka" teriminden esinlenilerek türetilmesi, buna örnek olarak gösterilebilir (Khondker, çev: Tükel; 2013: 181).

Japon üreticilerin ilk olarak kullandığı bu terim; küresel düzeyde bir pazara erişme amacıyla, ürünlerini farklı bölgelerin özelliklerine göre şekillendirmekte kullanılmaktadır (Dilek, vd, 2011: 4).

Virillio (1991: 13), küreselleşmenin zaman-mekâna yönelik; "*burası ile orası artık anlamsız hale geldi*" ifadesiyle, küreselleşme sürecinin yereller arası farklılıkların arasındaki çizgiyi belirsizleştirdiğini belirtmektedir. Küreselleşmenin zaman ve akış bağlamı içerisinde yereli hedefleyerek gerçekleştirdiği pazar hareketleri, ulus ötesi şirketlere ait ürün ve hizmetlerin yerelde talep görmesi amacıyla, yerele ait kültürel vb. motiflerle bezenerek ilgili ürünlerin yeniden yaratımı, küyerelleşme kavramını işaret etmektedir. Bu bağlamda, ortaya çıkan ürünler, hem küresel hem de satışa sunulduğu bölgenin (yerelin) özelliklerini taşımaktadır.

Küreselleşme, ulus ötesi şirket ve uluslararası yapılar gibi birçok aktörün oryaya çıkmasına ya da daha önceden benzer özelliklere sahip kuruluşların gücünün artmasına sebep olan bir süreçtir (Kaya, Atalay, 2020: 2). Hazır yiyecek sektöründe boy gösteren McDonalds şirketinin web sayfasındaki tarihçesi taratıldığında (Farklı ülkeler için farklı sitelere de bakılabilir. Örneğin: İngiltere için McDonalds'ın İngiltere sayfası ziyaret edilebilir); küresel güce erişmiş şirketlerin küyerelleşmeyi bir yöntem olarak kullandığı görülebilir. Şirketin Türkiye sayfasındaki ürün yelpazesi incelendiğinde, "köfte" ve "Turko" gibi Türkiye kültürüne göndermeler yapan isimlerin kullanıldığı ürünlere ulaşılabilir. Benzer şekilde küyerelleşme, Hindistan'da dini inanışlardan ötürü diğer toplumlara oranla daha az et tüketilmesi, şirketin menülerinde yer alan vejeteryan menülerinde kendini gösterir. Bu bağlamda şirketin yaptığı bir diğer göze çarpan faaliyet, Çin'de açılan ilk McDonalds restoranının Çin'in nüfusunun gözetilerek dünyadaki en büyük McDonalds restoranı olmasıyla öne çıkar.

Ritzer (2017: 28), McDonalds'ın sadece iş dünyasında değil, aynı zamanda Amerikan ve küresel popüler kültüründe de önemli bir yer edindiğini, küçük bir kasabada bile bir McDonalds açıldığında bunun kasaba halkı için heyecan verici bir hadise olduğu örneği ile pekiştirir. McDonalds'ın popülerleşme sürecinde önemli rol alan görsel medya örnekleri Ritzer'in (201: 28-30) aynı araştırmasında yer alır. Bu ve benzeri doğrultuda çoğaltılabilecek birçok örneğin varlığı bir yana, gözden kaçırılmaması gereken husus: yerele ait gibi görünen bir ürünün aslen çok uluslu bir şirkete ait bir kimliğe sahip olduğu ve yereldeki benzer olanlarının ise çoğunlukla mekânsal anlamda yerinin sarsıldığı ya da pratikte ortadan kaybolduğudur.

Küyerelleşme, bir kavram olarak tanımlansa da, pazardaki faaliyetleri göz önüne alındığında, küresel ürünlerin farklı pazar özelliklerine adapte edilmesi davranışı ile fiilen kavramdan öte bir yöntem niteliği taşıdığı ve belirli bir derinliğe sahip olduğu fark edilir.

Küyerelleşme, her ne kadar küreselleşme süreci içerisinde kullanılan faaliyetlerin yerele adaptasyonu ile mekân-anlam ikiliğinde negatif sonuçlar doğursa da, kimi zaman bu kavramın ortaya çıkardığı davranış biçimleri pozitif yönde sonuçlar elde edilmesini sağlayabilmektedir.

2. Dünya Savaşı sonrası ilki 1956'da yapılan Avrupa kıtası yayıncılığını birleştirici bir amaçla düzenlenen "Eurovision Şarkı Yarışması", Avrupa ülkelerinin bazılarını barındıran bir organizasyon olarak başlar (Kuyucu, 2011: 14-16). Başlangıçta katılımın az olduğu bu yarışma, sonraki dönemlerde Doğu Bloğunun dağılmasıyla ortaya çıkan yeni devletlerin katılımıyla zenginleşir (Kuyucu, 2011: 19). Bu yarışmanın her geçen yıl milyona milyon katarak artan seyirci kapasitesi, küreselleşme kavramı için iyi bir örnek oluşturmaktadır. Doğu Bloğu ülkeler tarafından daha önceden kapitalizmin bir ürünü olarak görülen bu yarışmalar (Kuyucu, 2011: 20), her geçen yıl katılan ülkeler ve gelişen görsel medya teknolojileri sayesinde artan izleyici sayısı, eşi benzeri görülmemiş bir küresel olgu haline gelir.

Bu yarışmalar (özellikle tek kanallı yıllarda), Türkiye için halk arasında büyük bir öneme sahipti. Devlete ait bakış açısıyla "Batılılaşmış" yüzünü Avrupa'ya ispatlarcasına kullanılmaya çalışılan bu alan, yıllarca süren Batı soundundaki denemelerle katılan Türkiye için çoğunlukla hezimetle sonuçlanmıştır. Amerikan Contry'sinden Hint müziğine, Operadan popa, tek seslilikten çok sesliliğe kadar yapılan şarkı denemeleri, Türkiye adına önemli bir başarı getirmemiştir. 1997'de düzenlenen yarışmada, Türk müzik tarihinde önemli bir yere sahip olan, "ney" ve "bağlama" kullanılarak seslendirilen "Dinle" isimli parçayla katılan Türkiye, üçüncü olarak Eurovision tarihinde o güne kadar alınan en iyi dereceye sahip olur. Dinle şarkısının melodik yapısı Türk kimliğine gönderme yapmayan bir niteliğe sahip olmasına rağmen, yarışmada üçüncülüğü getiren bu şarkının icrasında kullanılan çalgılar ve enstrüman icracılarının kıyafetleri, Türk kimliğine göndermeler yapmaktadır. Şarkının ezgi yapısındaki Batılı sound, Osmanlı döneminde ilan edilen Tanzimat'la (1839) başlayarak (Ayas, 2014: 366) Cumhuriyet döneminde ivmelenen müzikte Batı etkisi ve "ulusal müzik inşası" politikalarına kadar dayanan tarihsel bir geçmişe sahiptir. Bununla birlikte Cumhuriyet sonrası aradan geçen 70 yılı aşkın süre içerisinde, iletişim ve medya teknolojileri nin gelişiminin de etkisi ile Türkiye'de o yıllarda yerleşik bir yere sahip olan Batı soundu, bir yönüyle yarışmada üçüncülük getiren "Dinle" şarkısına ait ezgisel yapının altındaki sosyo-kültürel ve sosyo-politik kodları açığa çıkarmaktadır. Medyanın etkisinde küresel akışla Türkiye'ye giren Batı soundunun ve icrada kullanılan Türkiye'ye ait "yerel" motiflerin (Bağlama-Ney-Kıyafet) şarkı icrasında bir arada kullanımıyla, yarışmada kazanılan derece, küyerelleşmenin pozitif bir çıktısı olarak yorumlanabilir.

Bu örneklerde bir yandan Türkiye adına elde edilen bir saygınlık olsa da öte yandan Eurovision Şarkı Yarışması, bu yarışmaya katılmak için gerekli şartlara (iletişim masrafları, yayın hakkı vb) erişebilmek amacıyla çok uluslu şirketlerin kasasına giren kabarık bir maddi karşılığı gerektirmektedir. Buna ek olarak, yarışmada ülkeler adına seslendirilen şarkılar zaman içerisinde internet tabanlı ses ve görüntü sağlayıcı dijital arşiv niteliğindeki uygulama ve sitelerde yer almaktadır. Bu site ve uygulamaların hatırı sayılır derecede küresel finans gücüne sahip, büyük ve çok uluslu şirketlere ait olduğu düşünüldüğünde kazananın kim olduğunu tekrar düşünmek aklı meşgul edebilir.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere kimi zaman yerel insanlar tarafından küresel ürün veya hizmette yerele yönelik gerçekleştirilen değişiklikler, satış yöntemi olarak yorumlanabilecek olan küyerelleşme yönteminin amacına hizmet edebilmektedir.

3. Elektro Bağlama

Ortaya çıktığı dönem itibari ile bağlamaya benzerliğinden ötürü saz son ekiyle isimlendirilen elektro bağlamanın isimlendirmesi, günümüzde yerel bir enstrüman olan bağlamanın ismi ile doğrudan ilişkilidir. Günümüzde bağlama ismiyle tanıdığımız ismin, sıfat olarak kullanılan elektro kelimesinin isimlendirmesinde kullanılarak, bahsi geçen enstrümanın *elektro bağlama* olarak isimlendirilmesi akla yatkın gelmektedir.

Elektro bağlamanın icadı hakkında Martin Stokes (1998: 125), kesin bir isim olmadığını söylemektedir. Ancak Youtube'ta 2019'da yapılan tarama sonucu, elektro bağlamayı ilk olarak Erkin Koray'ın, bağlamada bir gün ihtiyaç duyulacağını düşünmesiyle, şablonunu çizerek Şemsi Yastıman'a yaptırdığı ve bizzat kendisi tarafından birçok kez sahnede kullanıldığını belirten bir röportajına rastlanmıştır (URL 1).

Stokes, "Türkiye'de Arabesk Olayı" isimli kitabında, bağlama yapanlar ve bağlama çalanlar, 1970'lerde ticari kayıtlarda elektro kullanımını yaygınlaştıran ilk müzisyenler olarak Ragıp Akdeniz ile Kazım Alkarı'nın isimlerinin zikredildiğini ifade eder (1998: 125).

Elektro bağlama, çalan kişinin isteğine göre (toplam 3 grup olmak üzere, bkz; Resim 1) 3 (her grupta 1), 4 (herhangi bir grupta 2, diğer gruplarda 1), 5 (herhangi iki grupta 2 diğer grupta 1) veya 6 (her grupta 2) takılabilen, bir enstrümandır. İçerisindeki elektronik aksam ve özellikle üzerindeki *manyetikler* (bkz; Resim 2) sayesinde, enstrümandan çıkan ses titreşimlerini elektrik sinyallerine çevrilip ses sistemine gönderilerek yüksek hacimli ve yüksek şiddete sahip sesler elde edilmesini sağlar.

Resim 1. Çift Manyetikli Üç Telli Elektro Bağlama (Url: 2)

Resim 2. Manyetik (Url 3)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında müziğe, radyo ve plaklar aracılığıyla ulaşabilen halk için gazinolar, 1930'lu yıllardan itibaren sanatçıları canlı izleyebilmelerinin tek yolu olmuştur. Gazinolar, 80'li yıllardan sonra eğlenceye daha ucuz ulaşma imkânı tanıyan televizyon yayınlarının başlamasına kadar Türk popüler müziğinin oluşmasında dinleyicinin gerçek eğilimlerini yansıtan kurumlar olur (Dürük; 2011).

Gazinolar aynı zamanda 1970 ve 80'lerde TRT sanatçılarının ek gelir elde etmek için sahne aldıkları ve icra ettikleri müzik türünün gayri resmi (TRT 'de icra ettikleri müziğin dışındaki türler) nitelikte olduğu bilinmektedir. Halk müziğinin genelde arabeskle karışık olarak gazinolarda ya da herhangi bir müzikli sosyal ortamda icrası, bağlamanın elektronik amplifikasyonunu gerektirmiştir (Stokes, 1998: 125).

Elektro bağlama, gerek çalım kolaylığı gerekse de ses sistemlerindeki verimliliği sayesinde gittikçe daha fazla ortamda yer almaya başlamıştır. Kullanımının ilk dönemlerinde her ne kadar gazinolar gibi kentsel mekânlarda kullanılmış olsa da, ilerleyen zamanlarda köy ve kasabalardaki düğün ve eğlence mekânlarındaki icralarda yer edinmiştir.

Stokes'a göre; genellikle düğün ve sünnet törenlerinde canlı performansta kullanılan çalgıların seslerinin yükseltildiğini, bu sebeple şehirde profesyonel olarak iş bulacak saz icracıları için, elektro bağlama almak atılacak

ilk adımdır (1995: 95). Stokes, elektro bağlamanın, akustik versiyonu gibi yapım aşamasında zorluk yaratan bir rezonatöre gereksinimi olmadığı için daha ucuz bir saz olduğunu ifade etmektedir (1992: 95). Ayrıca icra salonunun ses sistemine bağlanmasının bir avantaj sağladığı ve akustik bağlamadaki mızrap çabukluğunun aksine elektro bağlama da klavyede parmak çabukluğu gerektirdiğini ve akustik bağlamada üretilen sesin elektroda avuç içiyle enstrümanın susturulmadığı sürece ses sürekliliğinin devam ettiği, yine Stokes'un ilgili çalışmasında yer almaktadır (1992: 95).

Elektro bağlama, kullanıldığı yöreye, müzik türüne ve kişiye göre farklı donanımlarla biçimlendirilebilen bir çalgıdır. Söz gelimi özellikle Orta Anadolu yöresi halk müziği icralarında kullanılan, Neşet Ertaş'ın da kullandığı, tek manyetikli ve içi boş bir rezonatöre (tekne) sahip bir enstrüman (bkz; Resim 2) olarak ta karşımıza çıkabilmektedir.

Resim 3. Tek Manyetikli Üç Telli Elektro Bağlama (Url: 4)

Kullanıldığı müzik türleri ve kişiye göre şekil almasına örnek vermek gerekirse, 1970'lerde Anadolu Rock/Anadolu Pop türlerinde ünlü gruplar arasında yer alan Üç Hürel grubunda kullanılan iki saplı (üst sap: elektrogitar, alt sap elektro bağlama) bir enstrümanın içerisinde (bkz; Resim 3) yer aldığı görülür.

Resim 4. Feridun Hürel'e ait Çift Saplı Enstrüman: Elektrogitar-saz (Url 5)

Konu ile ilgili olanların yakından tanıdığı, Türkiye'de birçok ünlü soliste (Orhan Gencebay, Sibel Can gibi)

elektro bağlamayla eşlik eden İsmet Topçu; babasının bağlama çalması sebebi ile, bağlama ve Türk halk müziğine yönelmiş ve 9 yaşında ailesiyle birlikte kalıcı olarak göç ettiği Almanya’da, 5 yıl gitar eğitimi almasıyla bağlantılı olarak, bağlama ve elektro bağlamanın Klasik Batı müziğini icra etme noktasında yetersiz kaldığını düşünerek, bu saza bir grup daha tel eklemiş, 4 telli bağlama ve elektro bağlamanın (bkz: Resim 4) ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Resim 5. Dört Telli Elektro Bağlama (URL 6)

Günümüzde elektro bağlama, bir yandan reytingi yüksek televizyon yarışma programlarında; Türk halk müziğinden yabancı popa kadar farklı bir çok müzik türünün icrasında boy gösterirken, öte yandan Türkiye’nin kentsel ve kırsal bölgelerinde tertip edilen düğün, nişan, konser, dinleti, festival gibi icra ve eğlence mekanlarında (kafe, bar, pavyon vb.) vazgeçilmez bir enstrüman olarak karşımıza çıkar.

3.1 Küreselleşme ve Küyerelleşme Bağlamında Elektro Bağlama

Küreselleşme sürecinin ivmelenmesinde önemli rol alan medya iletişiminin, teknolojinin etkisiyle hızlanmasından dolayı, birçok görüntü ve ses sağlayıcı internet tabanlı site ve uygulamalar ortaya çıkarak, küresel çapta bir akışa olanak sağlamıştır. Bu akış, farklı kültürlerle ait motif ve ürünlerin dünya çapında tanınmasına yol açmıştır. Küreselleşme ile hayatımıza giren bu akış, paylaşımların bazılarında elektro bağlamayı, birçok farklı türde eser icra ederken görmeyi mümkün hale getirmiştir. İlgili videoların bazıları elektro bağlamanın Türk sazı olarak tanımlanmasına (URL 7) ve bazı farklı ülke müzisyenlerinin de elektro icralarına sahne olmuştur. Çoğu zaman küreselleşmenin getirdiği küresel medya akış imkânı ve hızı, Türkiye’ye ait televizyon kanalları, ihraç edilen Türk dizileri, Türk sanatçılara ait müzik yapıtları, görüntü ve ses kayıtlarını bir şekilde bu akışa dâhil ederek, bu yolla elektro bağlamayı farklı ülke kültürlerini etkileyen bir aktöre (URL: 8, URL: 9) dönüştürmüştür.

Hızlanan iletişim ve medya teknolojileri sayesinde gelişen küreselleşme sürecinin etkisiyle Türkiye müzik hayatına giren elektrogitara ait teknik donanımlardan olan manyetiğin de girmesi ve bu manyetiğin daha önceden de bahsedildiği üzere aslen elektro gitar çalan Erkin Koray tarafından yerel bir enstrüman olan bağlamaya aktarılmasıyla, yeni bir tür enstrümanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bizzat yerel bir müzisyen tarafından yerel kimlikte bir enstrümana taammüden yapılan bu müdahaleyle ortaya çıkan elektro bağlama, arabeskle başlayan görünürlük sürecinden günümüze değin 70 seneyi aşkın bir süre içerisinde kırsaldan kente kadar çoğu mekâna yayılan küyerel bir çıktı olmuştur. Bu yayılma, çoğunlukla arabesk müzikte solo enstrüman olmasından dolayı, arabeskin popüler olduğu 1980’lerden itibaren etkili bir şekilde arabesk müziğin giriş yaptığı yerel mekanlara ait müzik ve enstrümanlar üzerinde adeta küreselleşmenin bir ajanı gibi bazı değişikliklere yol açmıştır.

Stokes, Laurence Picken’in (1953, 1975) büyük çapta göç ile şehre gelen kırsal kökenli insanların, şehrin ticari bölgelerine yerleşmesiyle beraberlerinde getirdikleri kırsala ait çok sesli saz üslubunun; şehirde yerini kentli sanat müziğinin yatay bir türüne bıraktığını, ayrıca bu değişime ait bu sürecin, yumuşak, oldukça süslenebilir, tek sesli

tını üretebilen elektro bağlama sayesinde hızlandığını ifade etmektedir (1992: 95). Stokes'un belirttiği avantajlara ek olarak sonraki dönemlerde yine küreselleşme sürecinin niteliği bakımından büyük öneme sahip olan müzik teknolojilerinin gelişimiyle doğru orantılı olarak geçirdiği değişikliklerle yeni işlerlikler kazanarak sunduğu kullanım avantajlarıyla elektro bağlama, ayrıca gelişen görsel iletişim ve ses kayıt teknolojileri (kaset, sinema, TV vb.) sayesinde Türkiye'nin her il ve ilçesine nüfuz etmiştir.

Satır ve Karahasanoğlu, Ankara özelinde icra edilen "Yeni Ankaralı Müziği" olarak isimlendirilen ve ses evrenini Ankara'nın geleneksel müziğinden alarak inşa edilen bu müzikte kullanılan elektro bağlama, 1970'lerin sonlarından itibaren iki manyetik ve leslie pedalı ile kullanılarak bu müziğin sound zemininin hazırlanmasında rol aldığını ifade etmektedirler (2015: 161) Aynı çalışmada bu tür müziğin icrasının Ankara'nın müzik kültürünü bozduğunu belirten görüşlerin olduğu bildirilmektedir. Bahsi geçen bu müziğin bazı icralarına bakıldığında abartılı ve argo içerikli sözlerle çokça yer verilen eserlerde çoğunlukla elektro bağlama kullanılmaktadır. Bu sayede Ankara Müziği denildiğinde toplumun hafızasında pejoratif bir yer edindiği dikkatlerden kaçmamalıdır. İlgili müziğin icrasında kullanılan elektro bağlamanın icra şekli ve ortaya çıkan soundla, yerele ait ezgi ve haliyle kültürün yozlaştığı düşünülebilir. Bu yozlaşma süreci, küreselleşme sonucunda ortaya çıkarak toplumda yer edinen, geçirdiği bazı değişimler sonucunda bu tarzda icralar sonucunda bazı kesimlere göre yoz bir enstrüman görünümü bırakabilmektedir. Benzer şekilde Artun (2012: 3), âşıkların sazın doğal sesini kullanmadığını, bunun yerine kullandıkları elektro-sazla geleneksel ezgilerin bozulduğu söylemektedir. Akat (2017: 12), Doğu Karadeniz müzikleri olarak isimlendirilen müziklerin popüler müzik malzemesi olarak kullanabilmek maksadıyla, yöresel müziğin üzerinde türlü denemeler yapıldığını, bu doğrultuda yörenin geleneğinde yer almadığı halde zorla yöreye adapte edilen bazı çalgıların olduğunu anlatırken elektro bağlamayı örnek göstermektedir.

Pelikoğlu (2010) çalışmasında, 1970'li ve 80'li yılların başlarında oldukça yaygın olan elektro bağlama geleneğinin, Trabzon'da mahalle arasındaki düğün, nişan, kına, sünnet gibi eğlencelerde oldukça sık görülen ve Trabzon şehir halk müziğinde kendine yer bulan bir çalgı olduğunu belirtmektedir. Bugün bile Trabzon'daki düğünlerin ayrılmaz bir parçası olan kolbastı, "Faroz Kesmesi" ya da bugünkü adıyla "Hoptek", elektro bağlama kullanılmak suretiyle çalınmakta ve oynanmaktadır.

Son yıllarda Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesinde popülerliğini arttıran Grani ve Hırpani halaylarına ait çoğunlukla doğaçlama ezgilerle icra edilen müzik tarzları, elektro bağlama sayesinde ülke sınırlarını aşarak Amerika'ya (URL: 10) kadar ulaşmıştır.

Öte yandan Küreselleşmeyi beş farklı alana ayırarak analiz eden Appadurai'nin "etnik alan" olarak belirlediği analiz değişkeninde turist, sığınmacı ve göçmenler gibi hareketli insanların önemine değinilmiştir (1996: 33). Appadurai'nin gittikleri yerde değişime yol açacak kadar önemli değişkenler olduğunu ifade ettiği bu grup insanlardan sayılabilecek Neşet Ertaş, 1980'lerin ortasında Almanya'da yaşamaya başlayarak, oradaki geçimini düğünlerde çalıp söyleyerek sağlamaya başlamış, burada org, bateri, elektro bağlama ve vokalisten oluşan "Ertaş Orkestrasını" kurmuştur (Zengin; 2012). Ertaş bilindiği gibi Orta Anadolu yöresine ait türkülerini seslendiren mahalli bir sanatçıdır. Ertaş'ın kurduğu orkestrada elektro bağlamaya yer vermesi, elektro bağlamanın Geleneksel Türk Halk müziğinin içerisine ne denli nüfus ettiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Küreselleşme sayesinde insanlar açısından ortaya çıkan yer değiştirme/hareket serbestisi ile Neşet Ertaş Almanya'da yaşamaya başlamış ve diaspora sayılabilecek Almanya'da yaşayan Türk ailelerin düğünlerinde, Türkiye'ye ait müzikleri kimi zaman elektro bağlamayla çalarak kısmen bağlamı değişen bu müzik ürünlerinin kopuş yaşamasına sebep olmuştur. Yine Almanya'da yaşayan Türk asıllı Ata Canani de Neşet Ertaş gibi Almanya'da yaşayan bir müzisyendir. Ancak Ata Canani, elektro bağlamayla Anadolu ezgileri seslendirmekle beraber Almanca sözlerle de bu ezgilere eşlik ederek Neşet Ertaş'tan farklı olarak ortaya koyduğu ürünlerle küyerelin içinde küyerel bir durum ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Sonuç

Çalışmada kullanılan ve benzer şekilde çoğaltılabilecek pek çok örneğe dayanarak, elektro-bağlamaya ait tanınırlığı oldukça yüksek bir tınının var olduğunu söylemek mümkün hale gelmiş ve elektro bağlamada duymaya alıştığımız *gelenekselleşmiş* bazı tınların org ve bilgisayarlarda müzik üretmek amacıyla kullanıldığı dikkate alındığında, bu tınların aynı zamanda aranan sesler olduğu düşünülebilir.

Bunlara ek olarak; elektro-gitarlar için üretilen bazı pedalların yazılımlarında yer alan tonlara müdahalede bulunularak yapılan değişiklikler, elektro-bağlamaya uyarlanmış ve hatta yazılımlardaki ton sıralamaları kullanıcıya göre bireyselleştirilebilen cihazlara dönüşmüştür.

Ayrıca müzik teknolojileri alanında her geçen gün gerçekleşen ilerlemeler son olarak ortaya çıkarmıştır ki; elektro bağlama, ritim aletlerinin de yerini almaya (URL: 11) başlayarak tek başına orkestra olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

Tüm bunlara ek olarak Türkiye’de neredeyse tüm kent ve ilçelerde düzenlenen eğlence (düğün, nişan, sünnet törenleri vb.) tertiplerinde kullanışlılığı itibarı ile elektro bağlama oldukça tercih edilen bir enstrüman olmuştur.

Küreselleşmenin etkisiyle yerelde değişen müzik aktörlerinin başında gelen elektro bağlama, ses verimliliği, beraberinde kullanılan pedallar ve ses değiştirici donanımlar sayesinde, ürettiği farklı enstrüman sesleri gibi avantajlı özellikleriyle; Diyarbakır’da cümbüşü, zurnayı, Mardin’de rebabı, Karadeniz’de kemençeyi, tulumu, tüm Anadolu topraklarında bağlamayı ve daha bir çok sazı peyderpey yerinden etmiş küyerel bir ürün olarak müziğe ait her alanda 70 yılı aşan bir süredir yer almaktadır.

KAYNAKLAR

Akat, A. (2017). Doğu Karadeniz Bölgesi Müziklerinin Popülerleşme Süreci ve Etkilenimleri. <https://www.ayk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 03.01.2019

Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: cultural dimensions of globalization* (Vol. 1). U of Minnesota Press.

ARTUN, E. (2012). Günümüzde yaşayan aşkıllık geleneği üzerine düşünceler. Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011). Adana: Çukurova Üniversitesi.

Beck, U., *What is Globalization?*, trans.: P. Camillar, Polity Press, Cambridge 2000.

Doğan, A. S. (2011). Erzurum’da Oyun Folkloru/Erzurum Folklore of The Game. *Journal Of Fine Arts*, (20).

Dürük, E. F. (2011). Türk Popüler Müzik Üretimi Ve Ürünlerindeki Karma Yapıyı Hazırlayan Toplumsal ve Müziksel Etkiler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1).

Ersoy, İ. (2009). Türkiye’de Uluslaşma Sürecinde Bir Simge Olarak “Bağlama”. *Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, Halk Müziğinde Çalgılar Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 268-278.

İçli, G. (2001). Küreselleşme ve kültür. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 163-172.

Hanagan, M. "State and Capital: Globalizations Past and Present", *The Ends of Globalization: Bringing Society Back In*, New York:Rowman and Littlefield Publishers, 2000:67-86.

Kaya, F., Atalay, M. (2020). *Küreselleşme ve Yerelleşme, Küyerelleşme*, Gece Kitaplığı, Ankara.

Khondker, H. H., & Tükel, İ. (2013). Küreselleşme Yerine Küyerelleşme: Sosyolojik Bir Kavramın Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 177-189.

Kuyucu, M. (2011). *Türkiye’nin Eurovision Serüveni*, Esen Kitap, İstanbul.

Pelikoğlu, M. C. (2010). Trabzon Yöresi Halk Müziği ve Kolbastı. *Journal Of Fine Arts*, 0(16).

Ritzer, G. (2017). *Toplumsal McDonaldlaştırılması*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Satır, Ö. C., & Karahasanoğlu, S. (2015). Küresel Kültürel Akış Bağlamında Yeni Ankaralı Müzik Anlayışı. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 145-164.

Stokes, M. (1992). *British Journal of Ethnomusicology*, “The Media and Reform; Urban Turkish Folk Music. vol: 1

Stokes, M. (1998). *Türkiye’de Arabesk Olayı*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Virillo, P. (1991). *The Lost Dimension*. Semiotext, New York.

Zengin, G. (2012). Neşet Ertaş Türkülerinde Gariplik Teması. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, (1)

İnternet Kaynakları

URL 1: <https://www.youtube.com/watch?v=zCcB7IL-TIM> Erişim Tarihi: 15.04.2020

URL 2: <https://www.nehirsazevi.com.tr/index.php/urun/elektro-saz-kelebek-agaci-sedef-noktali/> Erişim Tarihi: 03.06.2020

URL3:<http://www.diyarsazevi.de/tr-tr/shop-ve-ueruenlerimiz/aksesuarlarlar/manyetik/shadow-spezial-tonabnehmer-f%C3%BCr-saz-1-paar-schwarz-detail>

URL4:

<https://www.facebook.com/muzikayyildiz/photos/pcb.1630125277049491/1630125157049503/?type=3&theater>
Erişim Tarihi: 04.06.2020

URL 5: http://www.hurelonline.com/3Hurel/Images/3Hurel_0013.gif Erişim Tarihi: 05.06.2020

URL 6: <http://sazdunyasi.com/urun/4-telli-sedef-islemeli-asansorlu-esik-profesyonel-baglama/>

Erişim Tarihi: 06.06.2020

URL 7: <https://www.youtube.com/watch?v=yq-cuClxGtw> Erişim Tarihi: 05.06.2020

URL 8: <https://www.youtube.com/watch?v=NCttgP4eopU> Erişim Tarihi: 13.05.2020

URL 9: <https://www.youtube.com/watch?v=mTi6COF9ACE> Erişim Tarihi: 13.05.2020

URL 10: <https://www.youtube.com/watch?v=tp5e2JogtXs> Erişim Tarihi: 10.04.2020

URL 11: <https://www.youtube.com/watch?v=RXZOnT-9pd8> Erişim Tarihi: 17.01.2019

A GLOBAL-GLOCAL INSTRUMENT: ELECTRO BAĞLAMA

Ahmet Gündüz
Songül Karahasanoğlu

Abstract

Electro bağlama which entered to our music life with the influence of the globalization process in the late 1960s, it has been a global product that crosses the borders of the country until today. Electro-baglame has penetrated almost all areas of music in more than seventy years and has turned into a highly influential soloist instrument. Electro bağlama, the electric guitar who came to Turkey with globalization, loud sounds are used to provide the magnetic intensity is manufactured by mounting a local binding instrument. This change made by Erkin Koray, one of the pioneers of Anadolu Pop; has led to the emergence of a new urban version of the bağlama. In parallel with the development of music technologies in the future, it has undergone rapid and effective changes by adding some sound and effect devices to electro bağlama, and these features have turned electro binding into a preferable instrument. Electro bağlama, thanks to its technological advantage and offer technical sense, Turkey has become an indispensable provider of entertainment sound types are arranged in urban and rural areas. The mobility has accelerated in the last century with the globalization process. The displacement of items such as product, information, finance, people, and cultural elements, especially within the accelerated flow with technology, has had a noticeable effect on society and individuals. Thanks to the said flows, different cultures and cultural products started to exist in new ways by being affected by each other. Accordingly, the changes caused by electro-bonding, especially in local areas and partly globally, constitute the research subject of this study. The study was conducted by obtaining data by using observation and participatory observation techniques in a method based on ethnographic research. The data obtained are combined and interpreted in the direction of similarity-difference relationships with the secondary data obtained in the literature review.

Keywords: Globalization, Glocalization, Local, Intrument, Electro bağlama